

ways of solving pressing problems for our state. The Great Depression in the United States is a classic example of the financial crisis of the market economy. Study the methods to go through the crisis that were applied by different countries may be very useful for Ukraine. **Methods.** Generalization, ordering, causal method, expert method. **Results.** The experience of leading countries for the banking system and the exchange rate stabilization was analyzed. Types of interest rates decrease on the loan and deposit markets, monetization for banks and investment processes stabilization were also offered here. **Originality.** The important steps that will make it possible to stabilize the financial system and ensure the growth of production and consumption, GDP growth, reducing inflation, stabilizing the exchange rate are offered. With proper macroeconomic policies and measures from the government to stimulate the economy Ukraine even without massive foreign investment our country can be in a year out of the crisis, and in two or three years can become one of the most rapidly growing economies in the world. **Conclusion.** Considering the global experience to overcome the crisis and economic reforms Ukraine must: 1. Develop and adopt laws that will limit the size of loan and deposit rates in the Ukrainian banking market. 2. National Bank of Ukraine should urgently saturate the economy of Ukraine with money and reduce interest rates. NBU should only lend the projects that create value added tax (infrastructure construction, priority national projects). Infrastructure projects will serve as a catalyst for economic growth. 3. Existing loans (both in currency and in hryvnia) should be restructured with the new interest rates, which will allow borrowers not to go bankrupt and to continue to service the loans, and thus save the banking system.

Key words: banks; exchange rate; monetization; investments.

Одержано редакцією: 11.01.2016
Прийнято до публікації: 17.01.2016

УДК 336.64

ЧАПЛІНА Анастасія Сергіївна,
аспірант, Державної навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління», м. Київ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті розглянуто теоретичні засади фінансового забезпечення системи вищої освіти, наведено структуру джерел фінансування вищої освіти. Проведено аналіз фінансування вищих навчальних закладів та визначені основні напрямки удосконалення їх фінансового забезпечення.

Ключові слова: система вищої освіти; фінансове забезпечення; джерела фінансування; фінансові ресурси; науково-виробничий комплекс.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ефективний розвиток суспільства може бути забезпечений лише при наявності високого інтелектуального потенціалу нації. Ключове місце у його відтворенні займає система вищої освіти. Основним складовим елементом даної системи є вищі навчальні заклади, які вирішують важливі питання щодо професійної підготовки фахівців, забезпечення інтелектуального, морального, економічного розвитку суспільства і особистості. Успішне виконання завдань закладами вищої освіти неможливе без достатнього рівня фінансового забезпечення їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку сфери освіти та особливостей її фінансового забезпечення вивчали такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як: Г. Бекер, І. Бланк, Т. Боголіб, В. Буковинський, Н. Грек, І. Кичко, А. Монаєнко, Ц. Огонь та ін.

Метою та завданнями статті є аналіз стану фінансового забезпечення системи вищої освіти в Україні та обґрунтування можливих напрямків його удосконалення на

сучасному етапі. З огляду на вищезазначене основними завданнями статті є аналіз фінансових ресурсів системи вищої освіти, джерел формування та розробка пропозицій щодо їх оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із Законом України «Про вищу освіту», *вища освіта* – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [3].

Система вищої освіти України відображає мету і завдання суспільства, зумовлена законами його розвитку і виражає політику держави, потреби суспільного розвитку в галузі освіти і виховання спеціалістів вищої кваліфікації. У ній знаходять свій вияв державна політика, рівень економіки і культури, національні особливості українського народу, його традиції тощо.

Система вищої освіти – сукупність вищих закладів освіти, які забезпечують фундаментальну наукову, професійну і практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації [7].

У статті 53 Конституції України зазначено, що «Кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безкоштовність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних учбових закладах. Громадяни мають право безкоштовно отримувати вищу освіту в державних і комунальних закладах на конкурсній основі» [4].

Вчені, політики, суспільство розуміють, що освіта є важливим засобом підвищення ефективності економіки і являє собою інтелектуальний капітал суспільства, оскільки фінансування освіти являється інвестиціями у майбутнє.

Перші підсумки трансформаційних процесів в Україні засвідчують, що наша держава зберегла достатньо високий науково-технічний, загальноосвітній, професійний та інтелектуальний потенціали [2].

Проте незадовільний стан системи освіти, в тому числі і вищої, пов'язаний, насамперед, із дефіцитом фінансування, нераціональним використанням ресурсів освіти, відсутністю науково-обґрунтованої програми фінансового забезпечення галузі. Зниження якості освіти зменшує конкурентоспроможність української нації на світовому ринку праці. Також серед недоліків можна відмітити нерівномірність у державному фінансовому забезпеченні вищих навчальних закладів, в тому числі і регіональних, оскільки відсутня комплексна державна програма розвитку системи вищої освіти, яка враховувала б потребу у спеціалістах різноманітних профілів, потребу освітніх закладів у бюджетних коштах тощо.

Потребує врегулювання розмір оплати за навчання, що ніяк не узгоджується з розмірами заробітної плати. Система управління вищою освітою в Україні зосереджена в декількох державних установах. Така розпороченість у підпорядкуванні призводить до негативних наслідків.

Відповідно до Закону «Про вищу освіту», фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень; фінансування комунальних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України та інших джерел, не заборонених законодавством; фінансування приватних вищих навчальних закладів здійснюється їх засновниками та з інших джерел, не заборонених законодавством. Окрім

того, кошти, отримані вищим навчальним закладом як плата за навчання, підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів або за надання освітніх послуг, не можуть бути вилучені в дохід державного або місцевих бюджетів [3]

Виходячи з цього, фінансові ресурси, які вищі навчальні заклади можуть отримати та використовувати в процесі своєї діяльності, можемо згрупувати наступним чином (рис. 1):

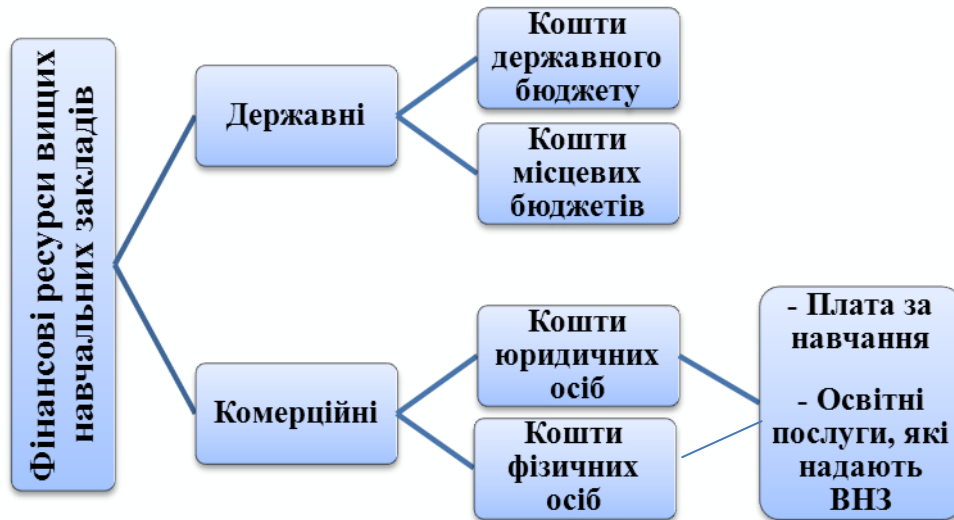


Рис. 1. Структура фінансового забезпечення вищих навчальних закладів
Джерело: розроблено автором на основі [3]

Проаналізуємо динаміку видатків на вищу освіту у розрізі загального та спеціального фондів фінансування (табл.1)

Таблиця 1

Динаміка видатків на вищу освіту у розрізі загального та спеціального фондів фінансування

Рік	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	План	Виконано	План	Виконано	План	Виконано
2012, млрд грн.	19,37	19,16	11,87	10,17	31,24	29,33
2013, млрд грн.	20,44	20,30	12,17	9,70	32,61	30,01
2014, млрд грн.	20,02	19,28	12,00	9,06	32,02	28,34
2015, млрд грн.	20,56	20,39	13,51	10,59	34,08	30,98

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Проаналізувавши динаміку видатків на вищу освіту у розрізі загального та спеціального фондів фінансування, можна сказати, що протягом аналізованого періоду видатки на вищу освіту мали непостійний характер: спочатку в 2013 році спостерігалось збільшення витрат 0,68 млрд. грн. в порівнянні з 2012 р.; в 2015 році можемо спостерігати збільшення обсягів видатків на майже 4 млрд. грн. в порівнянні з 2014 р.

Обсяги видатків на вищу освіту не досягали запланованого рівня, і відрізнялися від плану на 3-4 млрд.грн. Особливо недовиконання плану відмічалось у розрізі аналізу видатків спеціальним фондом.

Щоб зрозуміти, яку частка видатків у зведеному бюджеті складають витрати на вищу освіту, проаналізуємо дані таблиці 2.

Аналіз державного фінансування системи вищої освіти показав поступове зменшення частки видатків на вищу освіту в структурі як видатків на освіту загалом, так і в структурі зведеного бюджету.

Таблиця 2

Показники державного фінансування системи вищої освіти за 2012-2015 р.р.

Показники	2012	2013	2014	2015
Видатки зведеного бюджету на вищу освіту, млрд. грн.	29,33	30,01	28,34	30,98
Частка видатків на вищу освіту відносно:				
видатків на освіту (загалом), (%)	28,88	28,43	28,31	27,13
видатків зведеного бюджету, (%)	5,96	5,93	5,42	4,56

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Потрібно відмітити, що серед джерел фінансування діяльності вищих навчальних закладів значне місце посідають комерційні фінансові ресурси (дохід від освітніх послуг та плата за навчання), про що свідчить значення показника питомої ваги студентів, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб (табл. 3).

Таблиця 3

Питома вага студентів ВНЗ за джерелами фінансування їх навчання

Показники	Роки		
	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Всього студентів, осіб, у тому числі навчаються за рахунок:	81527	84988	90255
- державного бюджету	36953	41350	40742
- місцевих бюджетів	1751	1858	1808
- центральних органів виконавчої влади, юридичних осіб	747	668	803
- фізичних осіб	42076	41112	46 902
Питома вага студентів (%), які навчаються за рахунок:			
- державного бюджету	45,3	48,7	45,1
- місцевих бюджетів	2,2	2,2	2
- центральних органів виконавчої влади, юридичних осіб	0,9	0,8	0,9
- фізичних осіб	51,6	48,3	52

Джерело: розроблено автором на основі [6, 8]

Аналіз показників таблиці 3 показав, що основним джерелом фінансування вищих навчальних закладів є кошти фізичних осіб, тобто це плата за навчання, яку вносять студенти, які навчаються за контрактом; це оплата інших освітніх послуг, які не суперечать законодавству України. Співвідношення студентів, які навчаються на бюджеті, та студентів, які навчаються на контракті нерівномірне: протягом аналізованого періоду за рахунок державного та місцевих бюджетів навчалося 47,5% в 2012р, 50,9% у 2013р. та 47,1% у 2014р., в той час, як за рахунок коштів фізичних осіб – 51,6% в 2012р, 48,3% у 2013р. та 52% у 2014р.

Зростання частки комерційних джерел фінансування вищої освіти обумовлено, насамперед, необхідністю збільшення обсягів фінансових ресурсів для забезпечення виконання основних завдань закладів вищої освіти, внаслідок підвищення ролі освіти як одного із найголовніших і провідних чинників соціального та економічного розвитку суспільства. [1]

Потрібно відмітити, що, не дивлячись на незначне зменшення частки видатків на вищу освіту в зведеному бюджеті, існує проблема ефективності розподілу та використання виділених державних коштів, спрямованих на освіту. Розподіл державних коштів повинен відбуватися з урахуванням рейтингів ВНЗ та якості підготовки в них фахівців.

Тому фінансове забезпечення освітньої має ґрунтуватися на пріоритетності витрат на розвиток освіти з державного та місцевих бюджетів, використанні залучених коштів державних і приватних підприємств, громадських організацій, міжнародних освітніх

фондів, програм і благодійних організацій, коштів, одержаних за надання додаткових освітніх послуг, виконання науково-дослідних робіт, доходів від виробничої та комерційної діяльності, кредитів і банківських позичок тощо. [1]

Проблемою, що потребує серйозної уваги держави, також є занепад науково-дослідної діяльності ВНЗ. Причинами цього є недостатнє фінансування досліджень, й відсутність стимулів розвивати цю сферу діяльності. Ці причини є основною перешкодою входження українських ВНЗ до світових рейтингів. Для реального збільшення обсягу фінансування освіти необхідно створити відповідні умови для стимулювання активізації бізнесу в цій сфері.

Успішне виконання завдання можливе за умови створення науково-виробничого комплексу головним учасником якого, повинен стати заклад вищої освіти. При цьому наукова діяльність вищого навчального закладу стає основним джерелом інновацій, а інноваційний продукт – додатковим ресурсом фінансування потреб вищих навчальних закладів. Функціонування даних комплексів є перспективною формою інтеграції освітньої, наукової, виробничої та інноваційної діяльності при переході вітчизняної економіки на інноваційну модель розвитку. [5]

Виходячи з цього, з урахуванням існуючого рівня наукоємності валового внутрішнього продукту України, масштабів вітчизняного бюджетного фінансування освітніх закладів розв'язання проблем фінансування освіти повинно здійснюватися шляхом:

- підвищення конкуренції у сфері наукових досліджень і розробок у навчальних закладах шляхом спрямування додаткових бюджетних коштів на виконання проектів наукових досліджень і розробок, що відбиратимуться на конкурсній основі в рамках виконання державних наукових і науково-технічних програм, державного замовлення на створення новітніх технологій, а також грантового фінансування;
- оптимізації системи бюджетних наукових освітніх установ з урахуванням результатів їх атестації на основі незалежного оцінювання наукових результатів, кадрового та матеріально-технічного потенціалу;
- розмежування функцій адміністративного та освітнього управління у бюджетних освітніх установах;
- застосування економічних стимулів для суб'єктів підприємницької діяльності щодо здійснення ними інвестицій, пов'язаних із забезпеченням проведення наукових досліджень і розробок в навчальних закладах.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, ринкова трансформація економіки України сприяла диверсифікації джерел фінансування вищої освіти в частині поєднання як бюджетного фінансування та комерційних фінансових ресурсів.

В умовах зростаючої ролі позабюджетних фінансових ресурсів важливим питанням є створення науково-виробничих комплексів, що буде сприяти комерціалізації і розповсюдженню результатів наукових досліджень та інноваційних розробок.

Список використаних джерел

1. Боголіб Т.М. Вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти / Т.Боголіб // Вісник ТДЕУ. – 2006. – №. 3. – С. 76 – 87.
2. Беззубець Л. Л. Фінансування вищих навчальних закладів України на сучасному етапі / Л. Л. Беззубець // ДВНЗ Переяслав – Хмельницький Державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/74396.doc.htm
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Конституція України: Прийнята на 5 сесії ВР України 28 червня 1996 року. – К.: «Україна», 1996. – 56с.
5. Люта О. Фінансування закладів вищої освіти в Україні / О. Люта, Н. Пігуль // Економічний аналіз. – 2009. – Вип. 4. – С. 89-91.
6. Статистична інформація / Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 554с.
8. Звіти про видатки та надходження бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ibser.org.ua/> - офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень (ІБСЕД)
9. Виконання державного бюджету за 2012-2015 р.р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.treasury.gov.ua/> - офіційний сайт Державної казначейської служби України.

References

1. Bogolib, T. M. (2006). Improving the financial provision of higher education. *Visnyk TDEU*, 3, 76-87.
2. Bezzubec', L. L. (2010). Financing higher education in Ukraine at the present stage. *DVNZ Perejaslav – Hmel'nyc'kyj Derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni G.S. Skovorody*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/74396.doc.htm.
3. The Law of Ukraine "On Higher Education". (July 1, 2014). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Constitution of Ukraine (28 June, 1996). Kyiv: Ukrai'na.
5. Ljuta, O. (2009). Financing higher education in Ukraine. *Ekonomichnyj analiz*, 4, 89-91.
6. Statistical information. State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Ficula, M. M. (2002). *Pedagogika*. Kyiv: Vydavnychyj centr «Akademija».
8. Reports on budget expenditures and revenues. Retrieved from <http://www.ibser.org.ua>.
9. Execution of the state budget for 2012-2015. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua>.

CHAPLINA Anastasia Sergijivna,
PhD student, Teaching and research institution,
"Academy of Financial Management", Kyiv

FINANCIAL PROVISION FOR HIGHER EDUCATION SYSTEM IN MODERN CONDITIONS

Abstract. Introduction. In modern conditions effective to society can be achieved only with the high intellectual potential of the nation. A key place in his playing covers higher education. The main component element of the system is higher education institutions that address important issues of professional training, providing intellectual, moral, economic development of society and the individual. Successful completion of tasks institutions of higher education is not possible without sufficient financial support of their activities. **Purpose.** The purpose and objectives of the article is to analyze the financial support of higher education in Ukraine and study possible directions of its improvement today. In view of the above the main objectives of the article is to analyze the financial resources of higher education, sources of and proposals for their optimization. **Methods.** Generalization, ordering, causal method, expert method. **Results.** In the article it was reviewed the theoretical basis of financial provision of higher education system, given the structure of sources of financing higher education. It was analysed financing of higher education and set main priorities for improving their financial provision. **Originality.** Education funding problem solving education funding should be made by: increasing competition in the field of research and development in schools by directing additional budget funds for the projects of research and development that will be selected on a competitive basis within the framework of the state scientific and technical programs, the state order for the creation of new technologies and grant funding; optimization of the cost of scientific educational institutions based on the results of certification based on independent assessment of research results, personnel and logistical capacity; delineation of functions of the administrative and educational management in the budget of educational institutions; use of economic incentives for businesses to implement their investment related to the provision of research and development in schools. **Conclusion.** Ukraine market transformation of the economy contributed to the diversification of sources of financing of higher education in a combination of budget financing and commercial financing. With growing role of non-budget funds important issue is the creation of scientific and industrial complexes that will promote the commercialization and dissemination of research results and innovation.

Keywords: higher education system; financial provision; financial resources; research and production complex.

Одержано редакцією: 23.01.2016
Прийнято до публікації: 28.01.2016